
TÁJÉKOZÓDÁS

TÖRÖK GÁBOR

Ahol a bal (volt?) a jobb II.*

A SKANDINÁV PÁRTRENDSZER
A KOMPARATISZTIKA TÜKRÉBEN

3. POLITIKAI PÁRTOK

Ebben a részben a skandináv politikai pártokkal foglalkozom, elsőként a pártok szervezeti felépítését vizsgálom, majd az egyes ismert politikai családokba próbálom besorolni a pártokat.

A PÁRTOK SZERVEZETI FELÉPÍTÉSE

A pártok eredete

Az összehasonlító politikatudomány és a pártkutatás komoly eredménye, hogy jól dokumentálva rávilágított a pártfejlődés három nagy korszakára: a honorácior, a tömeg- és a „catch all”, azaz néppárti szakaszra. A múlt században a skandináv országok parlamentjeit is a honorácior pártok jellemezték, Dániában például konzervatív és nemzeti liberális váltógazdálkodás figyelhető meg 1848-tól (1848–1856: konzervatív, 1856–1864: liberális, 1864–1901: konzervatív). A század végén a szociális kérdések előtérbe kerülésével megjelentek a szociáldemokrata munkáspártok, amelyek már tudatosan törekedtek a tömegek megnyerésére. Az alábbi táblázat azt mutatja, hogy mi-

* A dolgozat második része. Az első részt előző számunkban közöltük. – Szerk.

képpen kapcsolódott össze ez a folyamat a választójog kiterjesztésével, illetve a fontosabb követelésekkel.

3. táblázat

Társadalmi küzdelmek Európában (1871–1914)

ország	munkásp. alakulása	keresztény párt	munkaidő szabályozása	munkás- biztosítás	általános választójog	zsidó- emancipáció
Dánia	1870	–	1913	1901	1908	1849
Finnország	1899	–	–	–	–	–
Norvégia	1887	–	–	–	1898/1913	1891
Svédország	1889	–	–	1911	1910	1870
Egyesült Királyság	1893	–	1833/1907	1907/1911	–	1858
Franciaország	1879	–	1910	1908	–	1791
Németország	1869	1870	1891	1883,84,89	–	1871
Olaszország	1892	1898	–	1902	–	1870
Belgium	1895	–	–	–	1893	1831
Hollandia	1894	1896	–	1896	–	1848
Ausztria	1888	1887	–	1887	1907	1866
Magyarország	1890	1895	–	1893/1907	–	1867

Forrás: Történelmi világtalasz. Bp., 1991. 68. old.

Világosan látható, hogy a skandináv országok munkáspártjai közül a dán német mintára szerveződött (1870), de ugyanez elmondható a nyolcvanas évek végén alakult norvég és a svéd pártokról is. Velük szemben a finn párt az orosz szociáldemokraták példáját követve formálódott, s ez a párt arculatát is meghatározta a századfordulón.

Már korábban is volt róla szó, hogy Skandináviában nem szerveződtek erős keresztény pártok, a norvég (1933) pártalakulást leszámítva csak a második világháború után születtek kis protestáns pártok Észak-Európában.

A társadalmi küzdelmek, politikai célok és vitakérdések közül négy fontos elem szerepel a táblázatban: a munkaidő szabályozása, a munkásbiztosítás, az általános választójog és a zsidó-emancipáció. A skandináv államok közötti különbséget jól jelzi, hogy a vizsgált időszakban Dániában mind a négy kérdés rendeződött – egyedülálló módon Európában. Svédországban egy, Norvégiában pedig két probléma maradt megoldatlan. Ezzel szemben Finnország egyik kérdésben sem tett lépéseket, az orosz függőség miatt nem is tehetett. Mindez azonban – véleményem szerint – a későbbiekben is meghatározta az önálló finn állam helyzetét a régió belül.

A pártfejlődés harmadik szakaszáról, a néppárti korszakról Otto Kirchheimernek, a „catch all party keresztapjának” a megjegyzése érdemelhet figyelmet, mely szerint Svédországban és Norvégiában a szociáldemokrata pártoknak – állandó sikereik miatt – nem állt ér-

dekükben, hogy változtassanak erősen osztályhoz kötött választási stratégiájukon (Kirchheimer 1966). E megállapítás alapján azt is mondhatnánk, hogy a svéd szociáldemokrata, illetve a norvég munkáspárt később vált néppárttá, s ezt bizonyítja az Alford-index, a pártok erős osztálykötöttsége. Megítélésem szerint azonban mindez megtévesztő is lehet, hiszen a pártok magas általános támogatottsága jelzi, hogy politikájuk, a jóléti állam építése a társadalom többségének helyeslésével találkozott. Úgy vélem, hogy az olyan pártot, amelyik például az 1960-as években a szavazatok felét megszerezte, okkal tekinthetjük néppártnak.

A pártok tagsága

Valamely párt taglétszámának – amely jelzi a párt szervezettségi szintjét, s a tömegdemokrácia korában a hatékonyságát is – vizsgálatakor először célszerű tisztáznunk, hogy vajon egyéni tagokból áll-e, avagy engedélyezett a kollektív tagság. Ez a kérdés annál is fontosabb, mert éppen a norvég munkáspárt és a svéd szociáldemokrata párt járnak élen a kollektív tagság intézményében, méghozzá a szakszervezetekkel ápoltt kiváló kapcsolataiknak köszönhetően (lásd 4. táblázat).

4. táblázat

A munkáspártok kollektív tagsága (ezer fő)

ország	év	egyéni tagság	teljes tagság
Norvégia	1976	93	143
Svédország	1977	300	1161

Forrás: Beyme 1985: 195

A táblázat alapján könnyen kiszámítható, hogy a hetvenes évek második felében a norvég párt esetében az egyéni tagok 65, míg Svédországban csak 25,8 százalékát alkották az összlétszámnak. A svéd szociáldemokratáknak egyébként már az 1920-as évek elején 150 000 tagjuk volt, s az 1970-es évek közepére 1 millióra emelkedett a taglétszám, a nyolcvanas évek végén pedig megközelítette az 1,2 milliót (Beyme 1985: 177–176). A kollektív tagság aránya azonban nemcsak Skandináviában jelentős, hiszen az ír vagy az angol munkáspárt esetében még ennél is magasabb, több mint 90 százalék.

Összehasonlító felmérések világosan mutatják, hogy az 1960-as években a párttaglétszám általános növekedése megtorpant, ennek hátterében a tömegpártokból a néppártokba való átmenet állt. Az 5. táblázat mutatja, hogy mégsem minden országban, hiszen Norvégiában és Dániában csökkent ugyan, ám Svédországban és Finnországban a növekedés tovább tartott.

5. táblázat

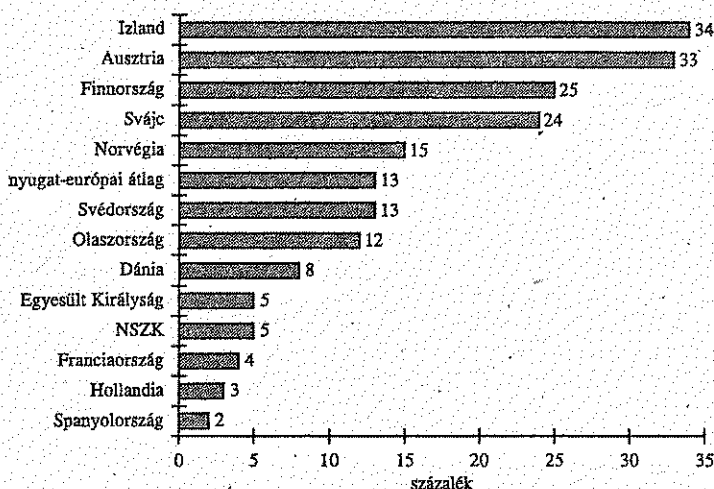
Párttagság Nyugat-Európában az 1970–1980-as években

ország	a szavazók hány százaléka párttag	az elmúlt évtizedek trendje
Dánia	8	csökkenő, 1953-ban 23 %
Finnország	25	növekvő, 1960-as évektől
Izland	34	nincs adat
Norvégia	15	1960-as évektől enyhe változás
Svédország	13	1950-es és 1980-as évek között nő
nyugat-európai átlag	13	változó

Forrás: Gallagher-Laver-Mair 1992: 122

Az 1. ábrából pedig az is kiderül, hogy Nyugat-Európában a párttag-ság arányát illetően Izland jár az élen, s Finnország is az élmezőnyben foglal helyet; a komoly korporatív hagyományokkal rendelkező Norvégia és Svédország az európai átlagnak felel meg. Nagyon érdekes, hogy Finnország és Izland e tekintetben is eltér a másik három országtól.

1. ábra

Párttagság Nyugat-Európában az 1970–1980-as években

Forrás: Gallagher-Laver-Mair 1992: 122

A később még sokat idézett Mogens Pedersen, aki nem minden ok nélkül dán „working” többpárti rendszerről ír – a következő fejezetekben látni fogjuk a bizonyítékát, akár a földrengésválasztásokra, a

választói illékonyyságra, vagy a pártok számának ugrásszerű növekedésére gondolunk –, hangsúlyozta, hogy Dániában 1961-ben még 600 000 körül volt a párttagok száma – majdnem minden negyedik választópolgár –, az 1980-as évekre azonban arányuk lényegesen csökkent (Pedersen 1987: 35). Ez azonban jellegzetesen olyan helyzet, amikor alaposan melléfoghat a kutató, ha a háttér ismerete nélkül próbálja kitalálni a változás okát. Jan Sundberg nem ezt tette, amikor a párttagság alakulását vizsgálta négy skandináv országban. A „miért csökken Dániában?” kérdésnél felismerte, hogy Dániában – ellentétben a másik három országgal – a pártok állami támogatás híján a saját tagjaiktól nagyobb támogatást, azaz befizetést várnak (Sundberg 1987: 25–26). Itt tehát szó sincs értékváltságról, a pártokból való kiábrándulásról – pontosabban nem ezek a döntő motívumok.

A jelöltek kiválasztása

Közismert, hogy Skandináviában az önkormányzatok, így a pártok helyi szervezetei is komoly tiszteletnek örvendenek. Nem csoda, hogy Izlandon, Norvégiában, Svédországban és Dániában is helyi konvenciók (local conventions), Finnországban pedig a helyi tagok (local members) jelölik ki a választásokon induló politikusokat. Finnországban – s részben Norvégiában és az NSZK-ban is – a törvényi szabályozás a helyi pártszervezetre bízta a döntést. Finnországban minden pártagnak részt kell vennie és szavaznia, Norvégiában pedig ez ugyan nem kötelező, de feltétele az állami támogatásnak, tehát a jelöltek kiválasztása a gyakorlatban így is történik.

Svédországban, a skandináv országokhoz hasonlóan, a központi kormány és a pártközpont kevésbé jelentős. A helyi szervezetek nem tűrik el, hogy a pártvezetőség diktáljon, a jelöltek kiválasztása a helyi konvenciókban, a pártok helyi szervezeteinek ellenőrzése alatt történik. Ez a kommunisták esetében is igaz, akik eltérnek a hagyományos központi kommunista ellenőrzési mintától, s a többi párthoz hasonlóan a helyi autonómiát helyezik előtérbe (Gallagher–Laver-Mair 1992: 133).

A pártok finanszírozása

A pártok támogatása alapvetően három elemből tevődhet össze: 1. belső források (tagdíj), 2. adományok, 3. állami támogatás. Ez utóbbi, mint láttuk, nem minden országban terjedt el, például Dániában nem kapnak pénzt a pártok a központi költségvetésből. Az állami hozzájárulást elsőként az NSZK-ban vezették be 1959-ben, majd Svédország (1965), Finnország (1967) és Norvégia (1970) következett (Körösényi 1993: 90). A 6. táblázat jól mutatja, hogy – ellentétben az USA gyakorlataival, sőt a német példával is – Skandináviában a pártok finanszírozásának meghatározó részét képezi az állami „támasz”.

6. táblázat

Állami támogatás aránya a pártok összjövedelmében (százalék)

ország	kommunista	szociáldemokrata	liberális	kereszténydemokrata	konzervatív
Finnország (1972)	26	78	65	74	62
NSZK (1980)	–	23,9	32,9	CDU: 21,5, CSU: 17,1	–
Olaszország (1979)	30,2	48,5	Republikánus: 92, Liberális: 88,8	59,9	MSI: 88,8
Svédország (1976)	94	63	79	–	48
Svédország (1980)	77,9	54,2	79,2	–	55,6
USA (1977–1980)	–	–	mindkét párt: 19	–	–

*Forrás: Beyne 1985: 206**A pártok száma*

A releváns pártok számának alakulása több más jellemzővel összefügg, így a már említett új társadalmi igények – amilyen a posztmaterális értékek, „csendes forradalom” –, megjelenésével a választói illékonyasággal, a szavazatingadozással és a választási rendszerrel.

Arend Lijphart vizsgálta a választási rendszer és a pártok száma közötti összefüggést is, amely már Duverger óta vitatéma a politikatudományban. Dánia, Németország, Norvégia és Belgium esetében úgy találta, hogy az arányos választási rendszer bevezetése előtt, többségi választási rendszer mellett is többpárti rendszer működött, s a PR (proportional representation) bevezetése nem járt együtt a pártok számának korlátlan kiterjesztésével (Lijphart 1984: 160)

A 7. táblázatból látható, hogy az új társadalmi igények megjelenésével az 1970-es években néhány országban felborult a korábban stabilnak hitt pártrendszer, így például Dániában, amelynek az 1970-es években Hollandia (11,7) után a második leginkább fragmentált pártrendszere volt. Minderre azonban – a pártrendszer befagyásának antitéziseként – később még visszatértek.

7. táblázat

Pártok száma (minimum 1 százalékot elérték), 1950–1990

ország	1950-es évek	1960-as évek	1970-es évek	1980-as évek
Dánia	6,5	7,8	10,6	10,5
Finnország	6,3	8,0	9,3	9,5
Izland	5,3	5,0	5,0	7,5
Norvégia	6,0	7,0	8,0	7,0
Svédország	5,0	6,3	6,0	7,0
európai átlag	6,1	6,3	7,2	7,7

*Forrás: Gallagher-Laver-Mair 1992: 111**Politikai családok*

A skandináv pártokat egy-egy pártcsaládba sorolva próbálom meg összehasonlítani. A szakirodalom általában 10. jelentősebb kategóriáról beszél (valamint tizenegyediként az egyikbe sem sorolhatókról), ám az egyes csoportokon belül is nagy eltérés lehet két párt között. Megfontolandó Yves Mény megjegyzése, aki ezekre a jelentős különbségekre a skandináv szociáldemokratákat és az amerikai gazdasági liberálisokat említi példaként (Mény 1993: 17).

Az egyes pártcsaládoknak az 1980-as években elért eredményeit a 8. táblázat mutatja.

8. táblázat

A pártcsaládok szavazatarányai (az 1980-as évek átlaga) (százalékban)

ország	kommunista	újbatoldali	szocialista	zöld	agrár	liberális	keresztyén-demokrata	konzervatív	szélsőjobb	regionális	egyéb
Dánia	0,9	14,4	31,9	0,7	11,4	5,6	2,4	26,0	-	-	6,5
Finnország	13,9	-	25,4	2,7	25,2	0,9	2,8	22,9	-	5,3	0,6
Izland	15,3	7,8	17,1	-	20,0	-	-	38,4	-	-	-
Norvégia	0,9	6,8	37,4	-	6,6	3,4	8,7	35,1	-	-	-
Svédország	5,6	-	44,5	2,9	12,2	10,8	2,4	21,1	-	-	-
nyugat-európai átlag	6,7	2,5	31,0	1,9	4,8	11,0	16,7	19,0	1,0	1,6	2,3

Forrás: Ugyanott, 85. old.

Kommunista pártok

A kommunista pártok 1980-as években elért 6,7 százalékos átlagát különösen négy jelentős kommunista párt növelte: az olasz (28,3), a portugál (16,1) és két skandináv: az izlandi és a finn. A 9. táblázat a második világháború utáni észak-európai kommunista pártok választási eredményeit mutatja.

9. táblázat

Kommunista pártok választási eredményei (százalék)

ország	1950-es évek	1960-as évek	1970-es évek	1980-as évek
Dánia	4,5	1,0	3,0	0,9
Finnország	22,1	21,6	17,6	13,9
Izland (N.Sz.)	16,4	16,3	23,7	15,3
Norvégia	4,3	1,8	1,0	0,9
Svédország	4,2	4,2	5,1	5,6
európai átlag	8,4	7,8	8,0	5,8

Forrás: Ugyanott, 63. old.

Dániában szinte jelentéktelenek a kommunista pártok, pedig három is van belőlük: az 1919-ben alapított Dánia Kommunista Pártja, az 1978-as Dán Kommunista Párt és az 1976-os Dolgozók Kommunista Pártja. Hasonlóan sikertelen a Norvég Kommunista Párt (1924), amely 1945-ben még 11 mandátummal rendelkezett, ám később a parlamentből is kiesett. Ez a párt egyébként a Munkáspárt „lehiggadása-kor” alakult, hogy folytassa a vezetésben korábban domináló radikális frakció irányvonalát.

Svédország szintén nem nevezhető a „kommunizmus északi bástyájának”, ám a ma már Baloldali Párt (Vänsterpartiet – V) nevet viselő 1917-ben alakult szervezet az utóbbi évtizedekben nemhogy elszorvadt volna, hanem éppenséggel növelte támogatóinak számát. A párt először 1921-ben indult a választásokon (4,6%), s történetének legjobb eredményét 1944-ben érte el (10,3%). A kommunisták gyakran támogatták „kívülről” a szociáldemokrata kormányokat, s Ingvar Carlsson kormánya 1996-ban is számíthat a kommunisták – és a zöldek – szavazataira. 1994-ben az utóbbi évtizedek – 1948 óta (6,3%) – legjobb eredményét érték el (6,2%), alapvetően EU-ellenes, az állami szektorban dolgozók érdekeit képviselő retorikával. Pedig sokan azt gondolták, hogy át sem tudják lépni a négy százalékos küszöböt – ezért a sajtóban is elterjedt a „4% elvtárs” kifejezés –, ám a szociáldemokrata szavazók fontosnak tartották, hogy potenciális támogatójuk átugorhassa a lécezt, s szavazataikkal is segítették a háború utáni második legjobb eredmény elérését.

Teljesen más képet mutat – e tekintetben is – Finnország és Izland. A Finnországi Kommunista Pártot 1918-ban Moszkvában alapították (lásd ehhez Upton 1973), s erejét részben az ország geopolitikai helyzetének köszönheti. Nagyon tanulságos azonban Erick Allardt gondolata, aki szerint magyarázat lehet még az is, hogy a finn munkásosztály felemelkedési esélyei lényegesen rosszabbak voltak, mint a másik három országban, s míg máshol a szociáldemokrata pártok segítettek a munkásosztálynak kitörni elszigeteltségéből, addig itt ez nem történt meg. Ez a gondolat egyébként összecseng a finn társadalom relatív megkésettiségre vonatkozó megállapítással.

A két világháború között többnyire illegalitásban működő szervezet „aranykora” a második világháború után jött el, a Szovjetunió gondos támogatása mellett 1966-ban a kormányba is beléptek a kommunisták. A „nagy testvér” meggyengülésével a finn mozgalom is veszített lendületéből, s 1985-ben szakadás következett be a reformista és az ortodox moszkovita szárny között, utóbbi kivált a pártból, és Demokratikus Alternatíva néven új szervezetet hozott létre.

1990-ben a már Népi Demokratikus Unió néven szereplő kommunisták feloszlatták magukat, és Baloldali Szövetség néven alakultak újjá. Az 1991-es választásokon 10,1 százalékot kaptak, ami az 1987-es 13,6 százalékhoz képest újabb visszaesést jelentett (Berglund 1991: 337). A párt az 1995-ös választások után a szociáldemokraták vezette kormánykoalíciónak is tagja lett.

Az 1956-ban alakult izlandi Népi Szövetség (Albydubandalagid) besorolása nem egyértelmű a szakirodalomban. Általában kommunista pártnak tartják, s ha ezt elfogadjuk, azt kell mondanunk, hogy a hetvenes évektől a legerősebb kommunista párt Skandináviában. Lényeges különbség azonban, hogy – a finn párttól eltérően (és például az olaszhoz hasonlóan) – a Népi Szövetség korán függetlenedni próbált Moszkvától, s önálló politikát folytatott.

Újbaloldal

Az újbaloldali pártokat több szellemi előzményre szokás visszavezetni: a hatvanas évek végétől a baloldali-radikális diákmozgalmak a fiatal Marx írásaira, az egzisztencialista filozófiákra, a fenomenológia radikális vonulatára és a frankfurti iskolára is hivatkoztak. Később különböző szubkulturális mozgalmakban élt tovább, majd a hetvenes évek végén a posztmateriális értékek, gondolkodás jegyében kapott új erőre. Az újbaloldal részben kapcsolódik a zöld mozgalmakhoz, megfigyelhető, hogy ahol jelentős környezetvédő párt alakult, ott nincs újbaloldali testvérpárt, illetve a tétel fordítva is igaz.

A 10. táblázat elárulja, hogy Skandináviában csak Dániában és Norvégiában születtek ilyen mozgalmak a hetvenes évek végén, ám mindkettő rendkívül sikeresnek bizonyult. Később Izlandon is alakult – s a nyolcvanas évek végén Európában a dán után a második legsikeresebbé vált.

10. táblázat

Újbaloldali pártok választási eredményei (százalék)

ország	1950-es évek	1960-as évek	1970-es évek	1980-as évek
Dánia	-	7,7	8,3	14,4
Finnország	-	-	-	-
Izland	-	-	-	7,8
Norvégia	-	4,0	6,9	6,8
Svédország	-	-	-	-
európai átlag	0,0	1,1	1,7	2,9

Forrás: Ugyanott, 66. old.

Ezek a pártok rendkívül heterogének, az olasz és az ír marxista párttól kezdve, a holland és svájci baloldali libertárius és a norvég posztmaterialista párton át egészen a feminista izlandi pártig terjed a sor.

Dániában 1958-ban alakult meg a Szocialista Néppárt (Socialistisk Folkeparti), a NATO-tagság kérdésében támadt ellentét miatt szakadtak ki a szociáldemokrata pártból. Ma a Folketingben 13 mandátummal rendelkeznek, és sok tekintetben inkább – az egyébként sikertelen – kommunista párt utódjának tekintik őket. A másik újbaloldali szervezet, a Baloldali Szocialista Párt (1967) marxista politikát hirdetett meg, és tagadhatatlan, hogy ezek a pártok voltak a legsikeresebbek Európában. Ma egy új újbaloldali szín gazdagítja a dán pártpalettát – bár a dánok többsége bizonyára lemondana erről az örömről –, a „poszthippi antipártként” aposztrofált Egyesült Lista, amely inkább szélsőbaloldali, s hat parlamenti képviselője a párt EU-, piacgazdaság-, privatizáció-, motorizáció- és NATO-ellenes politikáját népszerűsíti a Folketingben (HVG 94/39: 23).

Norvégiában a dán példa hatására 1961-ben alakult meg a Szocialista Néppárt (Socialistisk Folkeparti), amely szintén NATO-ellenes politikát képviselt, s 1961-ben szerzett két mandátumával megszákította a Munkáspárt abszolút többségi hatalmát.

Talán a legérdekesebb szervezet az 1983-ban alakult izlandi Nők Szövetsége, amely deklaráltan feminista mozgalom, zöld elemekkel. Sikerét jelzi, hogy 1987-ben 10 százalékot értek el (lásd Arnason 1988).

Szociáldemokrata pártok

Ha skandináv pártokról esik szó, rendszerint a szociáldemokrácia, a szociáldemokrata pártok jutnak az ember eszébe. Kétségtelen, hogy Észak-Európa e pártok „paradicsoma”, ám – amint látni fogjuk – a finomabb elemzés nyomán kitűnik, hogy nem lehet teljesen egy kalap alá venni a régiót. De magukat a szociáldemokrata pártokat sem,

hiszen egészen más az arculata például egy brit, egy német, egy dél-európai vagy egy skandináv pártnak (lásd Padgett–Paterson 1991).

A 11. táblázat mutatja, hogy az európai éllovas osztrák SPÖ után a nyolcvanas években még mindig Svédország állt a második helyen, míg az izlandi párt viszont a sereghajtók közé tartozik.

11. táblázat

Szociáldemokrata pártok választási eredményei (százalékban)

ország	1950-es évek	1960-as évek	1970-es évek	1980-as évek
Dánia	40,2	39,1	33,6	31,9
Finnország	25,9	26,9	25,1	25,4
Izland	19,5	15,0	14,8	17,1
Norvégia	47,5	45,4	38,8	37,4
Svédország	45,6	48,4	43,7	44,5

Forrás: Ugyanott, 61. old.

A skandináv pártok már a második világháborút megelőzően is komoly szerepet játszottak – legalábbis Dániában, Svédországban és Norvégiában –, jól jelzi ezt B. Arneson 1939-es munkájának a címe is: *The Socialdemocratic Monarchies of Scandinavia*. A norvég Munkáspártnak (Det Norske Arbeiderpartiet) például, amely 1887-ben alakult, 1903-ban már négy, 1906-ban pedig 16 képviselője ült a parlamentben és 1915-ben a szavazatok 32 százalékát nyerte el. Rövid radikális kitérő után 1928-ban kormányt is alakíthattak, igaz, Christopher Hornsrud kormánya csak pár napot élt meg. Az 1933-as kampányban végleg feladták határozott antikapitalista pozícióikat, s Keynes nézetei felé orientálódtak. Ez 40 százalékot és 69 mandátumot eredményezett, majd 1935-ben meghozta a nagy áttörést: az újabb – imár 28 évig tartó – kormányzati hatalmat.

Az 1885-ben szerveződött Svédország Szociáldemokrata Munkáspártja (Sveriges Socialdemokratiska Arbeterpartiet – SAP) reformista pártként alakult, s mai nevét 1889 óta viseli. A párt ugyancsak kétszer szerezte meg a szavazatok abszolút többségét (1940, 1968), mégis meghatározó ereje volt és maradt a svéd pártpolitikának. Egyébként története 1986-ig akár Palmtól Palméig címmel is elmondható lenne. August Theodore Palm (1849–1922) szocialista agitátor, politikus, szerző és szabó volt ugyanis az, akit a modern szociáldemokrata gondolat svéd meghonosítójaként tart számon az emlékezet. Palmból ugyan nem lett a párt vezető funkcionáriusa – mindvégig kitartott ugyanis a forradalmi hagyomány mellett –, mégis a párt atyjaként szerepel a szociáldemokraták „aranykönyvében”.

Tagadhatatlan azonban, hogy – bár az előzmények jelentősek – a skandináv szociáldemokrácia igazi aranykora a második világháború utáni időszak. A háború utáni első választásokon (lásd Urwin 1989:

11) – csakúgy, mint például Belgiumban és Hollandiában – Skandináviában mindenhol erős maradt, illetve megerősödött a baloldal, bár Dániában a kommunisták a szavazataik egy részét a szociáldemokratáktól nyerték, akik a német megszállás alatti koalíciós kormányban részt vállaltak, s így sokat vesztek a népszerűségükből.

Norvégiában a változás sokkal nagyobb volt: nem csupán a kommunisták erősödtek meg, de a Munkáspárt is megszerezte első abszolút többségét, amelyet 1961-ig megőrzött. Erre egyébként a háború utáni első választásokon csak Nagy-Britanniában volt példa, valamint 1944-ben Írországbán. A munkáspárt 1949-es jelmondata – „Equal opportunities to participate in the development of greater prosperity and a richer life” – széles tömegeket vonzott a párt táborába, s 1945-ben 76, 1949-ben 85, 1953-ban 77, 1957-ben pedig 78 mandátumot szerzett a 150 fős parlamentben.

A háború alatt semleges Svédország is beleillik az általános képbe, bár a szociáldemokraták mandátumokat vesztek – főleg a kommunisták javára –, vezető szerepük érintetlen maradt (46%).

Kivételt képez tehát Dánia, ahol az 1871-ben alapított Szociáldemokrata Párt (Socialdemokratiet) messze alatta maradt a többségnek, s nem volt képes kormányt alakítani. Így Dániában a liberálisok – a jobboldali pártok támogatásával – kormányoztak, ám ez a törekény koalíció csak 1947-ig maradt fenn, amikor a szociáldemokraták megalakították számos kisebbségi kormányuk egyikét.

Az 1950-es évek végét és az 1960-as évek elejét a politikai stabilitás és konszenzus jellemzi Nyugat-Európában, Derek Urwin könyvében Harold Macmillan 1959-es jelmondatával – You have never had it so good – jelképezi ezt a korszakot. A kedvező gazdasági környezet, a stabilitás lehetőséget adott komolyabb programokra, társadalmi és gazdasági téren egyaránt. Volt, ahol konzervatív kormányok végezheték el ezt a feladatot (Harold Macmillan Nagy-Britanniában és Konrad Adenauer az NSZK-ban), Skandináviában azonban a kormányzó szociáldemokratáknak adatott meg ez a lehetőség (Einar Gerhardsen kormányainak – 1945–1951, 1955–1963, 1963–1965 – Norvégiában és Tage Erlander maratoni kabinetjének – 1946–1969 – Svédországban). Derek Urwin talán nem véletlenül nevezi a négy kormányfőt „apafigurának”, akik szerinte: „symbolised admired national values and traits” (Urwin 1989: 170).

Norvégiában a munkáspárt 1961-ben elvesztette ugyan az abszolút többségét – egyetlen mandátumon múltott –, de kormányon marad. A megosztott ellenzék négy különböző áramlatból csak lassan kovácslódott össze (konzervatív: 29, keresztény néppárt: 15, centrum: 16, liberális: 14), ezt kijátszva a munkáspárt könnyedén szerezhetett támogatást, leggyakrabban az agrárpárt/centrumpárt részéről. 1963-ban azonban egy bizalmi szavazáson vereséget szenvedtek (egy spitzbergáki bányaszerencsétlenség állt a háttérben), s az ellenzéki pártok alakítottak kormányt, ám többség nélkül csak négy hónapig maradt életben ez a formáció. Gerhardsen újabb kormánya a következő választásokig vezette az országot, majd az 1965-ös választáson

az abszolút többséget már az ellenzék szerezte meg (konzervatív: 31, liberális: 18, centrum: 18; keresztény néppárt: 13 = 80 mandátum), s ezzel tulajdonképpen véget értek a „nagy idők”, az ellenzéki pártok alakítottak kormányt.

Svédországban a külpolitika nem osztotta meg a munkáspártot, hiszen a svéd semlegesség megítélésében – csakúgy, mint ekkor a jóléti állam kiépítésében, az állam egalitárius céljaiban – még széles konszenzus volt a pártok között. A szociáldemokrata kormány 1957-ig élvezte az agrárpárt támogatását, ám ekkor a kormány nyugdíjreformja miatt az együttműködés megszakadt, s a szociáldemokraták a kommunistákhoz közeledtek. Ennek köszönhetően a svéd politika tisztán bal-jobb versengéssé alakult az 1960-as években. Svédországban azonban az ellenzék kevésbé volt egységes, s az 1970-es évekig nem is tudott többséget szerezni.

Az 1970-es években aztán – sokak szerint irreverzibilis folyamatként – elkezdődik a skandináv konzervatívok fokozatos erősödése, s a szociáldemokrata pártok eróziója (lásd Sainsbury 1984). A 11. táblázat jól mutatja a szavazatvesztést, amely a legtöbbször együtt járt a kormányzati pozíciók elvesztésével is.

A norvég Munkáspárt, amely már 1965-ben kénytelen volt átadni a hatalmat, 1973 és 1981 között újra kormányra került (már 1971–1972-ben is egy rövid időre), de csak kisebbségi kormányokat tudott alakítani. Derek Urwin megjegyzi, hogy a párt gazdaságpolitikája – amelyet „great expansion of state activity”-ként ír le –, valamint a Közös Piac kérdésében elfoglalt álláspontja nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a jobboldali pártok szavazatai megduplázódtak, és 1981-ben kormányra is kerültek (Urwin 1989: 322). Öt év múlva ugyan Gro Harlem Brundtland asszonnyal az élen a Munkáspárt visszatért a hatalomba, ám mégis elmondható, hogy a skandináv munkáspártok közül a legfeltűnőbb térvessztést a korábban legjobb pozíciókkal rendelkező norvég párt szenvedte el.

Svédországban a szociáldemokraták 1976-ig kormányon tudtak maradni, ám a mérőföldkőnek tekintett évben negyven év után először ellenzékbe vonultak, s 1982-ben csak a kommunista párt külső támogatásával tértek vissza.

Dániában a későbbiekben még sokat emlegetett 1973-as, úgynevezett „földrengés” választás okozott óriási meglepetést. Mogens Glistrup – lásd később – pártjának előretörésével felborult a korábbi szisztéma, s az 1953 óta kormányzó szociáldemokraták számára a többségi kormány létrehozása szinte lehetetlenné vált. Az 1975 és 1982 között még kormányzó párt 1982-ben hosszú időre kikerült a hatalomból, s csak 1993-ban térhettek vissza.

Kétségtelen tehát, hogy mindenhol konzervatív előretörés tapasztalható, ám Derek Urwin mégis úgy látja, hogy ami Skandináviában történt, az mégsem nevezhető forradalmi átalakulásnak (Urwin 1989: 323). Igaz ugyan, hogy a jobboldal előretörése Európában sehol sem jelentkezett ilyen drámaian, mégis azt kell mondanunk, hogy a szociáldemokraták mindenhol könnyedén meg tudták őrizni domináns sze-

repüket, s elsőségük veszélybe sem kerülhetett, csak az abszolút többségtől kellett búcsút venniük. Mindezt pedig Urwin nem a konzervatív pártok ügyes taktikájának, hanem éppen a szociáldemokraták túlzott állami beavatkozást erőltető politikájá, a bürokrácia, az egyéni szabadságjogok háttérbe szorítása és a rettentően magas adókulcsok számlájára írja. A konzervatívok egyedül sehol sem tudtak kormányt alakítani: Svédországban 1976–1982 között csak a hárompárti koalíció egyike volt a Mérsékelt (konzervatív) Párt; Norvégiában 1981–1986 között az általuk vezetett kormány a centрупártok támogatásától függött; Dániában pedig 1982 után csak kisebbségi konzervatív kormány alakult.

Ami Finnországot és Izlandot illeti, talán már nem is meglepő, hogy e tekintetben is külön kategóriát képez ez a két állam, hiszen – amint a 11. táblázatból is kiolvasható – az ötvenes évektől kezdve lényegesen kisebb szociáldemokrata pártokat találunk. Igaz, ezek a pártok nem is produkáltak olyan látványos visszaesést, mint északi társaik. Az „ezer tő vidékén” az 1899-ben orosz mintára szervezett Finnországi Szociáldemokrata Párt – amelynek 1903-ban felvett eredeti neve Finn Munkáspárt – Kekkonen balközép kormány-formációjában vezető szerepet játszott, ám az agrárpárt gyengülésével s a kommunisták 1966-os belépésével az erőviszonyok megváltoztak. A kormányzást a kommunista párt belső problémái, majd későbbi szakadása is nehezítette. 1982-ben a szociáldemokrata Mauno Koivisto nyerte az elnökválasztásokat, ám 1987-ben – látva a konzervatívok térnyerését – támogatta a jobboldal kormányra kerülését. 1991-ig szocialista – nem-szocialista formáció kormányzott, majd 1991-ben a szociáldemokraták kikerültek a hatalomból.

Izlandon 1916-ban alakult meg a Szociáldemokrata Párt (Albydúflokkurinn), amely már a két világháború között is több kormányban szerepet vállalt. Itt azonban a század második felében sem tudott egyedül kormányozni a munkáspárt, bár 1956 és 1958 között H. Jonasson vezetésével szociáldemokrata kormány alakult.

Azok, akik a skandináv szociáldemokraták végleges térvesztését hangoztatták, bizonyára meglepődtek az 1990-es évek fejleményein. 1995-ben ugyanis – a márciusi finn választások után – mind az öt országban szociáldemokrata kormány alakult, 1994 őszén a liberális stockholmi napilap, a Dagens Nyheter a következő mondattal értékelte a svéd választásokat: „Vissza a jövőbe”. Még Izlandon is a munkáspárt a koalíciós partner a konzervatívok vezette kormányban, és Finnországban a köztársasági elnök kedvelt pártszíne szintén a „vörös”. Mégis azt kell mondani, hogy az északi szociáldemokraták helyzete korántsem egyszerű, egészen más feladatok várnak rájuk, mint az „aranykorban”. Kettős szorításban kell dolgozniuk, két egymással összeegyeztethetetlennek tűnő feladatot kell(ene) megoldaniuk: a gazdaság rendbetételét és a jóléti állam fenntartását. Amennyiben nem járnak sikerrel, könnyen elképzelhető, hogy tovább folytatódik visszaesésük, ám kétségtelen, hogy Skandináviában „nosztalgia-szavazáskor” az emberek a szociáldemokratákat várják majd vissza.

Zöldek

A zöld pártokra térve, ismét azt kell megjegyezni, hogy ahol egy újbaloldali párt erős, ott a zöld szervezet általában gyenge, vagy nem is létezik, és ez fordítva is igaz. Skandinávia ilyen tekintetben sem egységes, Dániában, Norvégiában és Izlandon – mint láttuk – potens újbaloldali pártok működnek, míg Svédországban és Finnországban viszont – Luxemburghoz, Belgiumhoz, Németországhoz, Ausztriához és Svájcához hasonlóan – a zöldek erősebbek.

12. táblázat

Zöld pártok választási eredményei (százalékban)

ország	1980-as évek
Dánia	0,7
Finnország	2,7
Izland	-
Norvégia	-
Svédország	3,9
európai átlag	2,3

Forrás: Ugyanott, 68. old.

A finn zöldek a szociáldemokraták vezette kormányban is koalíciós partnerek, míg az 1981-ben alakult svéd Környezetvédő Párt (Miljöpartiet de Gröna – MP) 1995 végén 18 mandátummal rendelkezik a Riksdagban. 1982-ben az első választásokon még csak 1,7, 1985-ben 1,5 százalékot kaptak a zöldek. Az 1988-as parlamenti választásokon kerültek be először a parlamentbe, 5,5 százalékkal és 20 képviselővel. 1991-ben azonban nem jutottak be, majd 1994-ben 5 százalékkal visszakerültek. A pártra erős EU-ellenesség jellemző, s ellentétben korábbi ígéretükkel –, mely szerint nem foglalnak állást a bal-jobb dimenzióban – az új szociáldemokrata kormány megalakulását mégis támogatták.

Agrárpártok

Az egyik legizgalmasabb – és Skandinávián kívül csak Svájcban található – formáció: az agrárpárt. Ezek a pártok Észak-Európában erősebbek a liberális pártoknál, s gyökereiket tekintve nem konzervatívok, hanem liberálisak. Itt érhető tetten tehát az a jelenség, amelyet a törésvonalak kapcsán említettünk: a liberális skandináv vidék és a konzervatívabb város Európában szokatlan szereposztása. Nem véletlen, hogy az agrárpártok mindkét irányban nyitottak, s Norvégiában és Svédországban az 1930-as években együttműködtek a szoci-

áldemokratákkal a jóléti intézkedések meghozatalában – ez volt a sokat emlegetett „vörös-zöld” szövetség, amely nagyban meghatározta a skandináv jóléti modellt, a jóléti intézkedések határát.

Gyökereiket tekintve ezek rétegérdekeket képviselő pártok, ám a második világháború után a társadalmi struktúra megváltozásával nyitni kényszerültek, a centrumhoz közeledtek, s néppártokká váltak. Jól jelzi ezt a névváltoztatásuk: a svéd agrárpárt 1957-ben, a norvég 1959-ben, a finn pedig 1965-ben vette fel a centumpárt nevet (lásd Elder-Gooderham 1978). Erre az átalakulásra utal a már sokat hivatkozott Derek W. Urwin egy másik, az agrárpártokat bemutató könyvének címe is: Az ekevastól a választási urnáig (From Ploughshare to Ballotbox) (lásd Urwin 1980).

13. táblázat

Agrárpártok választási eredményei (százalék)

ország	1950-es évek	1960-as évek	1970-es évek	1980-as évek
Dánia	22,9	20,0	15,1	11,4
Finnország	23,6	23,7	24,1	25,2
Izland	22,6	28,2	23,0	20,0
Norvégia	9,5	9,9	9,8	6,6
Svédország	11,0	14,2	21,8	12,2

Forrás: Ugyanott, 78. old.

Dániában 1870-ben jelent meg első politikai pártként a Radikális Liberális Párt (Venstre), amely nevében is mutatta elkötelezettségét. Ez az agrárpárt egyébként a mai kormánykoalíciónak is tagja.

A finn Centumpárt (1908) Urho Kekkone 1956-os megválasztásával került a politikai élet középpontjába, később azonban egy másik agrárpárt, a Finn Falusi (Vidéki) Párt megalakulásával riválisra talált. A vörös-zöld koalíciók Finnországban nem működtek mindig problémamentesen, ám a szociáldemokrata párt ma is számíthat a centrum támogatására.

Hasonló a helyzet Izlandon, ahol az 1916-ban alakult Haladó Párt (Framsóknarflokkurinn) gyakori koalíciós partner, s 1995 végén is – északi társaihoz hasonlóan – tagja a kormánykoalíciónak. Sokan egyébként a kommunista pártoknál tárgyalt Népi Szövetséget is agrárpártnak tartják, de ide tartozik a Szövetség az Egyenlőségért és Jogokért szervezet is. Újabb különbség egyébként a skandináv országok között, hogy a finn és izlandi párt a nyolcvanas években sokkal jobb eredményeket produkált, mint a másik három ország agrárpártjai.

A norvég Centumpárt (Senterpartiet) 1920-ban alakult, s a Munkáspárt és a konzervatívok mögött a harmadik legnagyobb pártként tartják számon. Igaz ez az állítás az 1910-ben alapított svéd Centumpártra (Centerpartiet – C) is, amely – az olasz és holland radi-

kálisokhoz hasonlóan – a hetvenes évek elején az antinukleáris témát felkarolva tovább növelte a szavazatait. Az 1980-as évekre azonban visszaestek a korábbi szintre, miután az 1982-től a hatalomba visszatért szociáldemokraták is pártfogásba vették ezt a témát. Napjaink kérdése, hogy a centрупárt agrár- vagy környezetvédő párt-e, ugyanis ez a két erős frakciója küzd egymással. Véleményem szerint az első jelző némileg anakronisztikus lenne, a második pedig inkább a már megállapodott, zöld értékeket valló svéd parlamenti pártot illeti meg. Egyébként a szervezet az EU-kérdésben csaknem kettészakadt, s az elemzők nem tartanák meglepőnek, ha ez a kilencvenes években valóban be is következne.

Liberális pártok

A liberális pártok Svájcban, Hollandiában, Nagy-Britanniában és Belgiumban meglepően erősek, ezzel szemben a leggyengébb eredményeiket éppen Skandináviában érték el. Ennek oka részben az agrárpártok liberális arculata, ezért aztán ezek a pártok is érzékenyek az agrárérdekek iránt. A liberális pártokat rendszerint két nagyobb csoportba sorolják (lásd Kirchner 1988): jobboldali (Ausztria, Belgium, Franciaország, NSZK, Olaszország, Luxemburg, Hollandia és Svájc), illetve centrista-baloldali, szociálliberális (Skandinávia, a holland D'66 és az olasz republikánus párt). Ez utóbbi pártokra – mint általában a skandináv politikai kultúrára – az antiklerikalizmus és a vallási politizálás kevésbé jellemző. A skandináv liberális pártok a jobboldali polgári blokk részét képezik, ám a nyolcvanas években jelentősen visszaestek (lásd a 14. táblázatot), mert támogatták a jóléti államot – azaz döntően nem neo-, hanem szociálliberálisok. Társadalmi bázisuk is részben eltér a kontinensen megszokottól, agrár eredetük miatt az átlagosnál magasabb a munkás és a paraszt szavazók aránya a támogatóik között.

14. táblázat

Liberális pártok választási eredményei (százalék)

ország	1950-es évek	1960-as évek	1970-es évek	1980-as évek
Dánia	8,1	9,3	8,3	5,6
Finnország	7,1	9,7	5,4	0,9
Izland	–	–	–	–
Norvégia	9,8	9,5	5,8	3,4
Svédország	22,1	16,3	11,8	10,8
európai átlag	9,3	10,4	10,2	11,0

Forrás: Ugyanott 76. old.

A dán Szociálliberális Párt (Venstresocialisterne) visszaesése talán a legkisebb mértékű, ám a finn Liberális Néppárt például a nyolcvanas évekre szinte teljesen eltűnt, 1991 után mindössze egyetlen mandátummal rendelkezett, s csak azért maradhatott a parlamentben, mert Finnországban nincs választási küszöb.

A norvég Liberális Párt (Venstre) 1884-es megalakítása után döntő szerepet játszott, ám később 10 százalék körüli párra apadt. Az 1980-as években antinukleáris és zöld programmal jelentkeztek, ám 1985-ben nem jutottak be a parlamentbe. A század elején részben élvezték a vallási csoportok támogatását is, ám Rokkan megjegyzi: csak addig, amíg esélyük volt rá, hogy ígéreteiket teljesítsék is (Rokkan 1990: 143).

A svéd Liberális Néppárt (Folkpartiet Liberalerna – FP) szintén komoly múltra tekinthet vissza, az 1902-ben alapított párt az ötvenes években még a második legnagyobb pártnak számított. Manapság választút előtt állnak: laissez faire politikát követve támogassák a jóléti állam leépítését, avagy szociálliberálisként álljanak ki mellette. A párt támogatása 1985 óta drámaian csökkent (14,2-ről 7,2%-ra).

Kereszténydemokrata pártok

A kereszténydemokrata pártokról a vallási törésvonal kapcsán már többször tettem említést. Ezek a kis protestáns pártok – a norvég kivételével – csak a második világháború után alakultak. A pártcsaládon belül – a liberálisokhoz hasonlóan – a skandinávok a leggyengébbek Európában. Körösényi vallásos, értékonzervatív „protestpárt”-ként jellemzi őket, amelyek a gyors szekularizáció, a kulturális és értékliberalizmus ellenében jöttek létre (Körösényi 1993: 63).

15. táblázat

Kereszténydemokrata pártok választási eredményei (százalék)

ország	1950-es évek	1960-as évek	1970-es évek	1980-as évek
Dánia	–	–	3,9	2,4
Finnország	–	0,6	2,9	2,8
Izland	–	–	–	–
Norvégia	10,3	9,0	11,9	8,7
Svédország	–	1,1	1,6	2,4

Forrás: Ugyanott, 72. old.

Amint azt a 15. táblázat is mutatja, a legjelentősebb az 1933-ban alakított norvég Keresztény Néppárt (Kristelig Folkepartiet), amely általában 8–15 mandátummal rendelkezett a parlamentben. Az 1958-ban létrejött Finn Keresztény Egyesülés – hasonlóan az 1970-ben

alakult dán Keresztény Néppárthoz (Kristeligt Folkeparti) – nemcsak múltjában marad messze a norvég párt mögött. A dánok 1993–1994-ben még a szociáldemokrata kormánykoalíció legkisebb tagjaként működtek, ám az 1994-es választáson két százalék alatti eredményükkel nem jutottak be a parlamentbe.

A svéd Kereszténydemokrata Szövetség (Kristdemokratiska Samhällspartiet – KDS) 1964-ben alakult, s először 1991-ben sikerült, 7,1 százalékkal, bejutnia a parlamentbe, és tagja lett a koalíciónak. Az 1994-es választáson ugyan jelentősen visszaestek (4,1%), ám a parlamentbe még bejutottak.

Végül elmondható, hogy a kis protestáns pártok – osztva a katolikus pártok általános tematikáit: abortusz, eutanázia, válás – új problémákat is felvetnek, például a norvég és svéd párt egyaránt harcol az alkoholizmus és a pornográfia ellen is (Gallagher–Laver–Mair 1992: 73).

Szekularizált konzervatívok

Az újbaldoldali és a zöld pártok, illetve a liberális és az agrárpártok kapcsolatához hasonló a kereszténydemokrata és a szekularizált konzervatív pártok közötti összefüggés. Ahol a kereszténydemokrata pártok erősek Európában, ott általában nem találunk jelentős konzervatív pártot (Ausztria, Belgium, NSZK, Olaszország, Hollandia). Ahol viszont a kereszténydemokrata pártok gyengék – s így van ez Skandináviában –, ott a világi konzervatívok a legerősebbek a jobboldalon. Skandináviában tehát erősek a konzervatív pártok, bár kevésszer kormányozhattak.

A konzervatív pártoknak általában három típusát különböztetik meg (lásd Gallagher–Laver–Mair 1992: 74): 1. nemzeti vagy patrióta pártok – ilyenek a francia gaulle-isták (bár vitatott a besorolásuk), az izlandi Függetlenségi Párt és az ír Fianna Fáil; 2. tradicionális pártok, amelyeket mérsékelt gazdasági antietatizmus jellemez – ilyen a dán, finn, norvég és svéd konzervatív párt; és 3. új adóellenes protestpártok – a dán és a norvég Haladó Párt tartozik ebbe a csoportba.

16. táblázat

Konzervatív pártok választási eredményei (százalékban)

ország	1950-es évek	1960-as évek	1970-es évek	1980-as évek
Dánia	18,4	21,3	21,5	26,0
Finnország	14,2	14,2	19,6	22,9
Izland	41,3	39,5	36,8	38,4
Norvégia	18,7	20,2	24,6	35,1
Svédország	17,0	14,4	15,4	21,1
európai átlag	16,5	16,9	17,2	18,3

Forrás: Ugyanott, 74. old.

A 16. táblázat jól mutatja, hogy a konzervatív pártok mindenhol fel-futóban vannak, s ez skandináviában még az általános európai tendenciánál is szembeötlőbb. Dániában az 1916-ban alapított Konzervatív Néppárt (Det Konservative Folkeparti) és az 1972-ben létrejött Haladó Párt (Fremkridtspartiet) tartozik a konzervatív pártok közé. Az első tipikusan tradicionális párt, a Mogens Glistrup által alapított Haladó Párt ellenben sajátos képződmény. Glistrup, aki 1926-ban született, s a Berkeleyn is folytatott jogi tanulmányokat, majd a koppenhágai egyetemen adójogot tanított, a hetvenes évek elején a magas adók elleni tiltakozás jegyében hívta életre a pártot (Nordstrom 1986: 221–223). 1973-ban 15,9 százalékos eredményével a Haladó Párt egy csapásra felkavarta a dán politikai élet állóvizét, ám a következő évben kiderült, hogy Glistrup felhívását többszáz állampolgár megfogadta, s nem fizetett adót. A pártvezér ellen eljárás kezdődött, amelyet a dán jogtörténet leghosszabb és legbonyolultabb bírósági tárgyalásának nevezett M. Emelity. Glistrup mindezt nem adócsalásnak tartotta, s úgy gondolta, hogy mivel az adófizetés megtagadása politikailag motivált cselekedet volt, ilyen értelemben nem bűnnek, hanem hazafias cselekedetnek számít. Végül 1981-ben a pártelnököt a bíróság bűnösnek találta, s négy évi börtönre és négy millió korona bírságra ítélte. Glistrup fellebbezett, ám a Legfelsőbb Bíróság a tényállást helyben hagyva csak a büntetés mértékét csökkentette (három év és egy millió korona). Ez követően az ügyvédi kamara törölte soraiból a Haladó Párt elnökét, majd a Folketing is megszavazta a kizárását.

Finnországban az 1918 óta működő Nemzeti Koalíciós Párt gyengébb eredményeket ért el, s a helyzetét az is nehezítette, hogy a második világháború után a párt részvétele egy esetleges koalícióban nem találkozott a Szovjetunió támogatásával (Urwin 1989: 177). 1987-ben aztán beléphettek a kormányba, s 1991 után már a kormány egyik vezető erejévé váltak, és a mostani koalícióban is részt vesznek. A másik konzervatív párt, az 1973-ban alakult Finn Jobboldali Alkotmányos Párt (1973) lényegesen gyengébben szerepel.

Izlandon a konzervatív Függetlenségi Párt (Sjðlfstaedisflokkurinn) 1929-es alakulása óta meghatározó szerepet játszik az izlandi pártpolitikában. Ez a párt adja ma is a kormányfőt, miután az 1991-es választáson a legjelentősebb párt lett. Az 1987-ben létesült Polgárpártnak csekély a támogatottsága.

A legnagyobb tradíciókkal rendelkező norvég Konzervatív Párt (Hoyre) 1884-ben alakult és századunkban a Munkáspárt mögött a második legjelentősebb politikai erőnek bizonyult. A norvég pártpalettát is – a dánhoz hasonlóan – élénkíti egy adóellenes protestpárt, az 1978-ban alakult Haladó Párt (Fremskrittspartiet). E pártok kapcsán egyébként elgondolkodtató lehet Beyme megjegyzése, mely szerint a dán és a norvég Haladó Párt támogatói bázisában semmilyen specifikus társadalmi réteg nem emelkedik ki, holott a közvélekedés az alsó középosztálybeli radikalizmus pártjának tekinti őket (Beyme 1985: 290–291).

Svédországban az 1904-ben alakult Mérsékelt Koalíciós Párt (Moderata Samlingspartiet) a legjelentősebb jobboldali erő. A párt neokonzervatív, laissez faire liberális politikájáról ismert napjainkban, ám az elemzők hozzátézik, hogy mindezt svéd módra – *nomen est omen* –, azaz mérsékelten képviselik. Programjukat jól jellemzi 1994-es jelmondatuk: Nem minden piacgazdaság demokrácia, de minden demokráciában szabadversenyos gazdaságnak kell lennie. Ez a párt adta 1991 és 1994 között a miniszterelnököt is; a kilencvenes évek első felében elért 20 százalékos feletti választási eredményét elemzők szerint, 1998-ra tovább növelheti.

A másik konzervatív párt, az 1991-ben alakult Új Demokrácia (Ny Demokrati – NYD) 1991-ben indult először a választásokon, s 6,7 százalékos és 25 mandátumot szerzett, ám 1994-ben visszaesett: az 1,2 százalékos kevésnek bizonyult a parlamentben maradáshoz. Sokak szerint a párt nem is annyira konzervatív, mint inkább populistás, s talán szélsőjobb politikát követ.

Szélsőjobboldali pártok

A skandináv 20. századi politikatörténet és pártrendszer egyik – örvendetes – jellemzője, hogy a régiót elkerülték a szélsőségek, s a Franciaországban, Olaszországban, Svájcban, Belgiumban és Hollandiában is színre lépő szélsőjobboldali pártok nem tűntek fel a kilencvenes években sem. Körösényi ebbe a csoportba sorolja ugyan a Glistrup vezette dán és az Anders Lange vezette norvég Haladó Pártot (Körösényi 1993: 66), ám véleményem szerint e szervezetek adóellenes politikára összpontosító tevékenysége nem hasonlítható össze például Le Pen közismert extrémista programjával. Ami pedig a második világháború előtt és alatt működő norvég Nasjonal Samling szervezetet illeti, mindénki számára világos, hogy Quisling soha nem juthatott volna német támogatás nélkül még a parlament közelébe sem, nehogy a kormány élére (lásd Ormos 1983).

Nacionalista és regionális pártok

A nacionalista és regionális pártok léte szorosan kötődik egy ország etnikai összetételéhez, így elsőként Skandinávia nemzetiségi viszonyait kellene áttekintenünk e kérdésnél. Mivel azonban ez a téma külön tanulmány tárgya (lásd Török 1995), röviden csak annyit jegyzek meg, hogy az öt ország közül egyedül Finnországban tartanak számon nemzeti kisebbséget. A finnországi Svéd Néppárt (Svenska Folkpartiet, Ruotsalainen Kansanpuolue) 1906-ban, az első választásokkor alakult, még az orosz fennhatóság alatt. Az előzményeket illetően a finn területek évszázados svéd fennhatóságát kell említeni, majd 1815 után – amikor Finnország „átkerült” Svédországtól Oroszországhoz – a finn nemzeti ébredéssel éles küzdelem bontakozott

ki a két nyelvi tábor között. A 20. század elején a függetlenné vált Finnországban ez a harc ugyan újjáéledt, s pártpolitikai téren is folytatódott, ám a svéd kisebbség pártjának példamutatóan széles jogokat sikerült kiharcolnia.

17. táblázat
Nacionalista és regionális pártok választási eredményei (százalékban)

ország	1950-es évek	1960-as évek	1970-es évek	1980-as évek
Finnország	7,1	6,2	5,2	5,3
európai átlag	0,8	1,3	2,0	1,6

Forrás: Ugyanott, 83. old.

1945 óta a Svéd Néppárt 10–15 mandátummal rendelkezett, és a legtöbb kormányban miniszteri tárcát is kapott. A párt ideológiája korántsem nevezhető egyértelműnek, 1937-ben még polgári nyelvpartként definiálták magukat, majd 1964-ben már általános politikai platformot is kifejtettek programjukban. Mindezt a szavazatokért folytatott harc, a néppárttá válás kényszerűsége diktálta. Az 1960–1970-es években e tendencia jegyében a jelentősebb finn pártok mindegyike kétnyelvűvé vált, s ezt még a legádázabb nemzeti finn párt, a Cent-rumpárt sem kerülhette el. Ennek is köszönhető, hogy 1975-ben például a Svéd Néppárt a svéd nyelvűek szavazatainak csak a 65 százalékát kapta meg, s a parlamentben ülő 18 svéd képviselőből csak 10 tartozott a svéd frakcióhoz. Talán a legmeggyőzőbb példát az 1994-es finn elnökválasztás produkálta, amikor a lakosság hat százalékát kitevő svéd népességet reprezentáló Svéd Néppárt jelöltje, a jobbközép kormány honvédelmi minisztere, Elisabeth Rehn az utolsó pillanatig esélyesnek tűnt, és a második fordulóban alig maradt le a győztes szociáldemokrata jelölt mögött (46,1%). Nem véletlenül – és talán némi önironiával – jegyezte meg a brit gazdasági napilap, a *Financial Times*, hogy ez a szituáció olyan, mintha egy angol nyerné meg az ír választásokat (lásd *HVG* 94/5: 21). Egyébként a Svéd Néppárt a jobbközép kormány bukása után is kormányon maradt, s 1995 végén a szociáldemokrata vezette többséget támogatja – miniszteri tárcáért cserében.

Egyéb pártok

A pártkutatással foglalkozó szakirodalom azokat a pártokat, amelyeket sehová sem tud besorolni, „egyéb” címkével látja el. Különösen sok ilyen – kialakulatlan – pártot találunk Portugáliában és Spanyolországban, de ilyen például a svájci antizöld párt, az Autó párt is.

Skandináviában Dániában és Finnországban találunk hasonló jellegű – besorolhatatlan – pártokat. Az 1919-ben alakult Dán Jogpárt (Danmarks Retsforbund) és az 1973 óta működő Demokratikus Centrum (Centrum Demokraterne) tipikusan ilyen szervezet Dániában, A Jogpárt kapcsán Kirchheimer egy 1966-ban írt tanulmányában megjegyzi, hogy ez a párt tulajdonképpen egyszerű adóellenes párt – akkor még a svéd Agrárpárthoz hasonlóan –, s ezért nem is válhatott tömegpárttá (lásd Kirchheimer 1990: 55). A Demokratikus Centrumot a szociáldemokrata pártból kivált idősebb politikus-generáció alapította, s az 1973-as választásokon azonnal 7,8 százaléket szerzett. A párt hasonló módon jött létre, mint Angliában a Szociáldemokrata Párt, vagy Hollandiában a Demokratikus Szocializmus '70. Hagyományos besorolás szerint ezek a pártok baloldaliak ugyan, ám politikájuk heterogén jellege miatt helyük korántsem egyértelmű („jobboldali szocialisták”?).

Finnországban a Nyugdíjasok Pártja okoz fejtörést a pártkutatással foglalkozó szakembereknek. Hasonlóan az olasz és luxemburgi nyugdíjaspárthoz, ez is sajátos rétegpárt, amelynek a politikai befolyása természetesen nem olyan jelentős, hogy ne lehetne nyugodt szívvel az egyéb kategóriába helyezni.

HIVATKOZÁSOK

- Arnason, G. 1988. Fluidity in Iceland Politics: The Election of April 1987. *West European Politics*, (vol. 11.) 1, 122–125.
- Berglund, S. 1991. The Finnish Parliamentary Elections of March 1991. *Scandinavian Political Studies*, (vol. 14.) 4.
- Beyme, von K. 1985. *Political Parties in Western Democracies*. Gower
- Gallagher, M.–M. Laver–P. Mair 1992. *Representative Government in Western Europe*. New York, London
- Kirchheimer, O. 1966. The Transformation of the Western European Party Systems. In: Lapalambora, J.–M. Weiner (eds.) *Political Parties and Political Development*. New Jersey, 177–200.
- Kirchner, J. E. (ed.) 1988. *Liberal Parties in Western Europe*. Cambridge, New York
- Körösényi A. 1993. *Pártok és pártrendszer*. Budapest
- Lijphart, A. 1984. *Democracies. Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries*. New Haven, London
- Mény, Y. 1993. *Government and Politics in Western Europe*. Oxford
- Nordstrom, B. J. 1986. *Dictionary of Scandinavian History*. Westport, London
- Ormos M. 1983. Fasizmus Norvégiában: Hogyan lett Quisling „quisling”. *História*, 1, 21–23.
- Padgett, S.–E. W. Paterson 1991. *A History of Social Democracy in Postwar Europe*. London, New York
- Pedersen, M. N. 1968. Current Electoral Research in Denmark. *Scandinavian Political Studies*, 3, 253–256.

- 1987. The Danish „Working Multiparty System”: Breakdown or Adaptation. In: H. Daalder, (ed.) *Party Systems in Denmark, Austria, Switzerland, the Netherlands and Belgium*. London, 1–60.
- Rokkan, S. 1990 The Electoral Balance. In: Mair, P. (ed.): *The West-European Party System*. Oxford, 311–315.
- Sainsbury, D. 1984. Scandinavian Party politics Re-examined: Social Democracy in Decline. In: Bartolini–Mair (eds.) *Party Politics in Contemporary Western Europe*. London, 67–102.
- Sundberg, J. 1987. Exploring the Case of Declining Party Membership in Denmark: A Scandinavian Comparison. *Scandinavian Political Studies*, (vol. 10.) 1, 17–38.
- Török G. 1995. *Svédektől kvénekig: Nacionalizmus és etnopolitika Skandináviában*. Kézirat. Budapest
- Upton, A.-F. 1973. *Communism in Scandinavia and Finland*. New York
- Urwin, D. W. 1980. *From Ploughshare to Ballotbox: The Politics of Agrarian Defence in Europe*. Oslo
- 1989. *Western Europe since 1945. A Political History*. London, New York